

การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้าง
ความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชน
ท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม

Promotion and Development of Human Resource Development Capacity to
Strengthen the Foundation Economy of Agritourism Community Enterprises,
Samut Songkhram Province

ชุมพล รอดแจ่ม

Chumpon Rodjam

ปัญญา จันทกิจ

Panyada Chanthakit

เอกโอฬาร โชติอนุสรณ์

Eakolarn Chotianusorn

วุฒิพงษ์ จันทร์เมืองไทย

Wutipong Janmuangthai

จักรวาล สุขไมตรี

Jagraval Sukmaitree

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Suan Sunandha Rajabhat University

Email: chumpon.ro@ssru.ac.th

Received: 29 October 2024; Revised: 12 November 2024; Accepted: 27 November 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหา การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถ และประเมินผลการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 คน กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน กลุ่มที่ 3 เป็นผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 30 คน และกลุ่มที่ 4 เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์การอภิปรายกลุ่ม แบบสอบถาม สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ แบบสอบถามการประเมินความพึงพอใจ และแบบสอบถามการประเมินการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนา สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ และ การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า (1) การศึกษาสภาพและปัญหาด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แสดงให้เห็นจุดแข็งของชุมชนในด้านมรดกวัฒนธรรมและความสามัคคี แต่มีจุดอ่อนในการขาดโปรแกรมฝึกอบรมและทรัพยากรทางการเงิน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) พบ 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การพัฒนาเครือข่ายชุมชน การพัฒนาทักษะเฉพาะทาง การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

(2) การสร้างการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถผ่านหลักสูตรอบรมที่ครอบคลุม 4 ด้านสำคัญ คือ การสร้างจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ เทคนิคการนำเสนอผลิตภัณฑ์ วิธีการนำเสนอการท่องเที่ยวในชุมชน และการประเมินต้นทุนผลิตภัณฑ์ (3) ผลการประเมินแสดงถึงความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของโครงการ โดยมีความสอดคล้องในทุกมิติ ทั้งความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, วิสาหกิจชุมชน

Abstract

This research article aims to study the current situation and challenges, promote, and enhance capabilities, and assess the outcomes of human resource development to strengthen the foundation economy of agritourism community enterprises in Samut Songkhram Province. The target population consists of four groups: Group 1 includes 30 key informants; Group 2 comprises 200 sample participants; Group 3 includes 30 training participants; and Group 4 consists of 5 experts. Research tools included focus group interview guides, exploratory factor analysis questionnaires, satisfaction evaluation questionnaires, and development model evaluation questionnaires. Data were analyzed using mean, standard deviation, exploratory factor analysis (EFA), and content analysis.

The study findings revealed that: (1) An assessment of the current situation and challenges in human resource development highlighted community strengths such as cultural heritage and solidarity but also identified weaknesses in the lack of training programs and financial resources. Exploratory factor analysis identified four key components: community networking, specialized skill development, technology and innovation adoption, and local resource management. (2) The promotion and development of capabilities were implemented through training programs covering four key areas: creating product uniqueness, product presentation techniques, methods of presenting community tourism, and product cost evaluation. (3) The evaluation results demonstrated confidence in the program's effectiveness, showing consistency across all dimensions—accuracy, usefulness, feasibility, and appropriateness—contributing to a stable and sustainable grassroots economy.

Keywords: Capacity Enhancement and Development, Human Resource Development, Community Enterprises

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเป็นกลยุทธ์สำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจระดับชุมชน โดยเฉพาะในภาคการเกษตรและการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจไทย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงในการบูรณาการจุดแข็งของทั้งสองภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างมูลค่าเพิ่มจากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ (Ellen MacArthur Foundation, 2021) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นความท้าทายสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ปัจจุบัน วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทยยังประสบปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนธุรกิจ จากการศึกษาของพิทักษ์ศิริวงศ์ และคณะ (2564) พบว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการบริหารจัดการธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการตลาดดิจิทัล ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ นอกจากนี้ Pongsakornrungsilp et al. (2023) ยังชี้ให้เห็นว่าการขาดทักษะด้านนวัตกรรมและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว การวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้แสดงถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ประกอบการ โดยเน้นการเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นในยุคดิจิทัลควบคู่กับการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม

ในบริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีศักยภาพสูงในด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ พบว่าวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ยังประสบปัญหาด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร โดยเฉพาะในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ การพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย และการสร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว (Lewis & Wen, 2022)

ปัญหาเหล่านี้สะท้อนช่องว่างระหว่างศักยภาพของทรัพยากรในพื้นที่กับความสามารถในการบริหารจัดการของผู้ประกอบการ การวิเคราะห์สถานการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดสมุทรสงครามจำเป็นต้องเน้นการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์และบริการให้ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ในวิสาหกิจชุมชน เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ และนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน การวิจัยนี้ไม่เพียงช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังมีศักยภาพในการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในบริบทเศรษฐกิจฐานรากซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้ ผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการกำหนดนโยบายและแนวทางส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตลอดจนเป็นต้นแบบในการ

พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในระดับประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และความต้องการการบริหารจัดการชุมชนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อสร้างการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อประเมินการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา ดำเนินการในปี 2567 โดยอ้างอิงแนวคิดของ Creswell & Creswell (2018) ที่เน้นการผสมผสานวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารจัดการชุมชนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก ระยะที่ 2 สร้างการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และ ระยะที่ 3 ประเมินผลการส่งเสริมและพัฒนา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การศึกษานี้ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ Etikan et al. (2016) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 สำหรับการสัมภาษณ์และการอภิปรายกลุ่ม จำนวน 30 คน แบ่งเป็นผู้นำชุมชน 3 คน ประธานวิสาหกิจชุมชน 3 คน และสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่มีประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 24 คน กลุ่มที่ 2 สำหรับตอบแบบสอบถามวิเคราะห์องค์ประกอบ จำนวน 200 คน ตามเกณฑ์ของ Hair et al. (2019) กลุ่มที่ 3 สำหรับประเมินความพึงพอใจ จำนวน 30 คน ที่มีประสบการณ์ในวิสาหกิจชุมชนไม่ต่ำกว่า 1 ปี และกลุ่มที่ 4 คือผู้ทรงคุณวุฒิประเมินรูปแบบ จำนวน 5 คน ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการจัดการวิสาหกิจชุมชน

เครื่องมือวิจัยได้รับการพัฒนาตามแนวทางของ Taherdoost (2016) ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ การอภิปรายกลุ่มที่ใช้การวิเคราะห์ SWOT และ Business Model Canvas โดยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) มีค่าเท่ากับ 0.80 2) แบบสอบถามวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ ใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา มีค่า IOC เท่ากับ 0.80 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.831 3) แบบประเมินความพึงพอใจ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา มีค่า IOC เท่ากับ 0.80 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.893 และ 4) แบบประเมินรูปแบบการพัฒนา โดยประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (CVI) มีค่าเท่ากับ 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.965

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีผสมผสานตามแนวคิดของ Krippendorff (2018) แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์และการอภิปรายกลุ่ม และการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยใช้สถิติพรรณนาและการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจตามแนวทางของ Kyriazos (2018) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและจัดกลุ่มปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาศาณการณและความต้องการในการบริหารจัดการชุมชนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดสมุทรสงคราม

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาศาณการณและความต้องการในการบริหารจัดการชุมชนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม โดยวิเคราะห์ผ่าน SWOT Analysis, Business Model Canvas (BMC)

SWOT Analysis	
จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
- ความสามัคคีในชุมชนที่เข้มแข็ง - มีโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวที่พร้อม - มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เป็นเอกลักษณ์	- โปรแกรมฝึกอบรมมีจำกัด - ระดับความรู้เท่าทันดิจิทัลของชุมชนต่ำ - ทรัพยากรทางการเงินมีจำกัด
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
- การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก - การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ - การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว	- การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่รวดเร็ว - ข้อจำกัดด้านงบประมาณในการพัฒนา - การแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยว
Business Model Canvas (BMC):	
1) คุณค่านำเสนอ (Value Propositions) - การฝึกอบรมพัฒนาทักษะที่ตรงความต้องการ - ประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เป็นเอกลักษณ์ - การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน	2) กลุ่มลูกค้า (Customer Segments) - สมาชิกในชุมชนที่ต้องการพัฒนาทักษะ - นักท่องเที่ยวเชิงเกษตร - ผู้สนใจการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3) ช่องทาง (Channels) - ศูนย์ฝึกอบรมในชุมชน - แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ - เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน	4) ความสัมพันธ์กับลูกค้า (Customer Relationships) - การให้คำปรึกษาและติดตามผล - การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ - การสื่อสารผ่านช่องทางดิจิทัล
5) กระแสรายได้ (Revenue Streams) - รายได้จากการฝึกอบรม - รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร - เงินสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก	6) ทรัพยากรหลัก (Key Resources) - วิทยากรและผู้เชี่ยวชาญ - หลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ - โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว
7) กิจกรรมหลัก (Key Activities) - การจัดฝึกอบรมพัฒนาทักษะ - การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ - การบริหารจัดการการท่องเที่ยว	8) พันธมิตรหลัก (Key Partners) - สถาบันการศึกษา - หน่วยงานภาครัฐ - องค์กรพัฒนาชุมชน
9) โครงสร้างต้นทุน (Cost Structure) - ค่าใช้จ่ายในการจัดฝึกอบรม - การพัฒนาสื่อและหลักสูตร - ค่าบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐาน	

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาศาณการณและความต้องการในการบริหารจัดการชุมชนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม โดยวิเคราะห์ผ่าน Exploratory Factor Analysis (EFA)

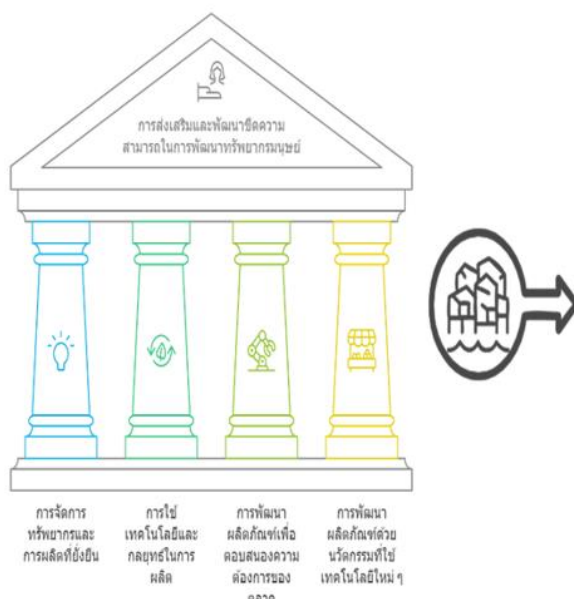
Exploratory Factor Analysis - EFA	
- ค่า KMO: 0.821 - ผลการทดสอบ Bartlett's Test of Sphericity ($\chi^2 =$	องค์ประกอบที่ 1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรม เน้นการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ

2982.062, df = 190, p < 0.001) - จำนวนองค์ประกอบที่มี Eigenvalues > 1: 6 - ร้อยละของความแปรปรวนที่อธิบายได้: 65.506% - จำนวนองค์ประกอบที่เหมาะสม: 4 - จำนวนตัวแปรที่ใช้ในการสกัดองค์ประกอบ: 16 จาก 2	องค์ประกอบที่ 2 การจัดการทรัพยากรและการผลิตที่ยั่งยืน องค์ประกอบที่ 3 การใช้เทคโนโลยีและกลยุทธ์ในการผลิต องค์ประกอบที่ 4 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด
--	--

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษาผ่านการวิเคราะห์ SWOT พบว่า จุดแข็งสำคัญของชุมชนคือความสามัคคีและโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรทางการเงินและการรู้เท่าทันดิจิทัลที่ต่ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพของบุคลากร การวิเคราะห์ผ่าน BMC แสดงให้เห็นถึงโมเดลธุรกิจที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยเน้นสร้างคุณค่าและประสบการณ์ท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์

จากตารางที่ 2 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ สำหรับ “การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก” พบว่าข้อมูลมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ เนื่องจากค่า KMO เท่ากับ 0.821 อยู่ในระดับดี และ Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติ (p < 0.001) ยืนยันว่าตัวแปรมีความสัมพันธ์กันเพียงพอ ผลการวิเคราะห์พบ 4 องค์ประกอบหลักที่สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ถึง 65.506% ซึ่งประกอบด้วย 1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ 2) การจัดการทรัพยากรและการผลิตอย่างยั่งยืน 3) การใช้เทคโนโลยีและกลยุทธ์ในการผลิต และ 4) การปรับผลิตภัณฑ์ให้ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด องค์ประกอบเหล่านี้สะท้อนถึงมิติสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเศรษฐกิจฐานราก ทั้งด้านการสร้างสรรคนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในยุคดิจิทัล

2) ผลศึกษาสร้างการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพที่ 1 การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม ผ่านกระบวนการฝึกอบรมเมื่อวันที่ 28-29 กุมภาพันธ์ และ 1 มีนาคม พ.ศ. 2567

จากภาพที่ 1 การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงครามมีกระบวนการที่สำคัญ โดยเริ่มจากการพัฒนาเครือข่ายและทักษะชุมชน มุ่งเน้นการฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการธุรกิจและการวางแผนกลยุทธ์ส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาคือการพัฒนาทักษะเฉพาะทาง โดยเฉพาะการทำสวนมะพร้าวและการผลิตน้ำตาลมะพร้าว รวมถึงการพัฒนาทักษะด้านการตลาดและการเงิน การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงกระบวนการผลิตและการจัดการการท่องเที่ยว และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรอบรมจากกลุ่มเป้าหมาย 30 คน พบว่ามีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 4.65 อยู่ในระดับมากที่สุด โดยประเด็นที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือความชัดเจนในการบรรยายและการสอน รวมถึงความเข้าใจในการสร้างจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ แม้ว่าความครอบคลุมของเนื้อหาจะได้คะแนนต่ำสุด แต่ยังอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ต่ำแสดงถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วม สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของหลักสูตรในการเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นและการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม

3) ผลศึกษาประเมินการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความถูกต้อง ความมีประโยชน์ ความเป็นไปได้ และความเหมาะสม ในการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม

รายการประเมิน	$\bar{X}$	SD	ระดับประเมิน
1 ความถูกต้อง	4.71	0.124	มากที่สุด
2 ความเหมาะสม	4.69	0.170	มากที่สุด
3 ความเป็นไปได้	4.62	0.116	มากที่สุด
4 ความเป็นประโยชน์	4.65	0.106	มากที่สุด
ภาพรวม	4.67	0.032	มากที่สุด

จากผลการประเมินในตารางที่ 3 ซึ่งแสดงการประเมินการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม โดยพิจารณาจากสถิติหลัก ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องอย่างมีนัยสำคัญในทุกมิติของการประเมิน โดยมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 4.67 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 0.032 ซึ่งสะท้อนถึงระดับความคิดเห็นที่อยู่ในเกณฑ์ “มากที่สุด” อย่างเป็นเอกฉันท์

ความสอดคล้องของผลการประเมินในทุกด้านนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงคุณภาพของโครงการเท่านั้น แต่ยังบ่งบอกถึงความเชื่อมั่นสูงของผู้เข้าร่วมประเมินต่อประสิทธิภาพและความเหมาะสมของการดำเนินงาน

ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ต่ำยังเน้นย้ำถึงความเห็นพ้องต้องกันของผู้ประเมิน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา การที่ทุกมิติของการประเมินได้รับคะแนนสูงเท่ากัน แสดงให้เห็นว่าโครงการนี้มีความสมดุลในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นความถูกต้องของเนื้อหา ประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมได้รับ ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง และความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ผลการศึกษาข้างต้นยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของโครงการในการเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในบริบทของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อื่น ๆ ความสำเร็จนี้ไม่เพียงส่งผลดีต่อชุมชนในจังหวัดสมุทรสงครามเท่านั้น แต่ยังอาจเป็นแนวทางในการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในระดับประเทศอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลการประเมินจะอยู่ในระดับสูงมาก แต่ยังคงมีพื้นที่สำหรับการพัฒนาและปรับปรุงเพิ่มเติม โดยเฉพาะในประเด็นที่อาจมีความเห็นแตกต่างกันบ้าง เช่น เรื่องระยะเวลาการอบรม ซึ่งได้รับการกล่าวถึงในการประเมินรายด้านก่อนหน้านี้ การให้ความสนใจกับประเด็นเหล่านี้จะช่วยยกระดับประสิทธิภาพของโครงการให้สูงขึ้นไปอีกในอนาคต

โดยสรุป ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงครามประสบความสำเร็จอย่างสูง ทั้งในแง่ของความถูกต้อง ความมีประโยชน์ ความเป็นไปได้ และความเหมาะสม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้กับชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1) ผลศึกษาสถานการณ์และความต้องการการบริหารจัดการชุมชนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม พบประเด็นสำคัญที่น่าสนใจหลายประการ ผลการวิเคราะห์สภาพและปัญหาชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีจุดแข็งที่โดดเด่นในด้านมรดกทางวัฒนธรรมและความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีระพล ทองมา และคณะ (2566) ที่พบว่าทุนทางวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม การขาดโปรแกรมฝึกอบรมและทรัพยากรทางการเงินเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไข สอดคล้องกับ Park et al. (2022) ที่เน้นย้ำความสำคัญของการพัฒนาทักษะเฉพาะทางและการใช้เทคโนโลยีในการยกระดับการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการและการตลาดดิจิทัล ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจพบองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การพัฒนาเครือข่ายชุมชน การพัฒนาทักษะเฉพาะทาง การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bello et al. (2023) ที่เน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและการสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการบูรณาการการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งมิติสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยการพัฒนาเครือข่ายชุมชนจะช่วยเสริมสร้างการแลกเปลี่ยนความรู้ การพัฒนาทักษะเฉพาะทางจะยกระดับคุณภาพบริการ การใช้เทคโนโลยีจะเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการ และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นจะสร้างความยั่งยืนให้แหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตชุมชน

2) ผลศึกษาสร้างการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม ได้นำเสนอแนว

ทางการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพผ่านหลักสูตรฝึกอบรมที่ครอบคลุม 4 ด้านสำคัญ ประกอบด้วย การสร้างจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ เทคนิคการนำเสนอผลิตภัณฑ์ วิธีการนำเสนอการท่องเที่ยวในชุมชน และการประเมินต้นทุนผลิตภัณฑ์ การบูรณาการองค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวมที่สอดคล้องกับงานวิจัยของคันสนีย์ กระจำโนม และคณะ (2565) ที่พบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนและพัฒนาทักษะการนำเสนอเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวชุมชน นอกจากนี้ Saarinen, J. & Lenao, M. (2014) ยังเน้นย้ำความสำคัญของการพัฒนาทักษะการจัดการและการตลาดในการยกระดับการท่องเที่ยวชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่าการฝึกอบรมด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มมูลค่าและความยั่งยืน ด้านการจัดการต้นทุนและทรัพยากร Musavengane & Kloppers (2020) ได้นำเสนอความสำคัญของการพัฒนาทุนทางสังคมและการสร้างเครือข่าย โดยเน้นว่าทักษะการจัดการทรัพยากรและการประเมินต้นทุนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน แนวทางการพัฒนาทั้ง 4 ด้านในงานวิจัยนี้จึงไม่เพียงมุ่งเน้นการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนถึงการบูรณาการแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในระดับสากล

3) ผลศึกษาประเมินการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการในหลายมิติ โดยเฉพาะด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ซึ่งสะท้อนถึงการออกแบบโครงการที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มิติด้านความถูกต้องแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาและวิธีการฝึกอบรมมีความเที่ยงตรงตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุดถนอม ตันเจริญ (2565) ที่พบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งด้านการจัดการ การตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านความมีประโยชน์และความเป็นไปได้ สะท้อนถึงการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงและความเหมาะสมกับทรัพยากรของชุมชน ซึ่ง Aref (2021) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาขีดความสามารถในหลายมิติว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความสอดคล้องในทุกมิติของการประเมินนี้สะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Rasoolimanesh et al. (2023) ที่ชี้ให้เห็นว่าการประเมินที่ครอบคลุมหลายมิติสามารถนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาโครงการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

สรุป

การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสมุทรสงคราม นำเสนอผ่านโมเดลที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน การพัฒนาดังกล่าวมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นแกนหลัก เนื่องจากเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้านอื่น ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการผสมผสานระหว่างทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญา กับเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งช่วยสร้างความแตกต่างและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และบริการของชุมชน การพัฒนาด้านการตลาดและการขายผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญ

ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับวิสาหกิจชุมชน โมเดลนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ผ่านการเชื่อมโยงและวงจรการพัฒนาที่ต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาอย่างสมดุลและเป็นระบบ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรนำผลการศึกษามากำหนดเป็นหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน และขยายผลไปยังวิสาหกิจอื่น ๆ
- 2) ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนควรมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือในชุมชน โดยนำทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้ในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และตอบโจทย์ความต้องการของตลาด
- 3) ควรส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการฝึกอบรมทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินธุรกิจในยุคดิจิทัล รวมถึงสนับสนุนการเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมเพื่อยกระดับการผลิตและการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ
- 4) ควรผลักดันการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากร อันจะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก
- 5) ควรพัฒนาระบบการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการข้อมูล การวางแผน และการตัดสินใจ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานโดยรวม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกลยุทธ์และเทคนิคเฉพาะในการพัฒนาแต่ละองค์ประกอบ โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการของวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดอย่างยั่งยืน
- 2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวิสาหกิจชุมชนที่ใช้และไม่ใช้โมเดลการพัฒนาแบบบูรณาการ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์และปรับปรุงโมเดลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- พิทักษ์ ศิริวงศ์ และคณะ. (2564). การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในยุคดิจิทัล. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. 11(2), 132-141.
- วีระพล ทองมา และคณะ. (2566). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ชนบทของประเทศไทย. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 15(2), 103-120.

- คันสนีย์ กระจำโนม และคณะ. (2565). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. 18(1), 1-22.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). เรียกใช้เมื่อ 15 กรกฎาคม 2567 จาก https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_PlanOct64.pdf.
- สุดถนอม ตันเจริญ. (2565). การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 18(2), 1-24.
- Aref, F. (2021). Dimensions of capacity building in community-based tourism. *Tourism Planning & Development*, 18(2). 126-138.
- Bello, F. G., et al. (2023). Sustainable community-based tourism development: The role of local resource management and innovation. *Journal of Sustainable Tourism*. 31(2), 365-384.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches 5th ed.*. SAGE Publications.
- Ellen MacArthur Foundation. (2021). *The circular economy in detail*. Retrieved July 15, 2024. from <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/explore/the-circular-economy-in-detail>.
- Etikan, I., et al. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*. 5(1), 1-4.
- Hair, J. F., et al. (2019). *Multivariate data analysis (8th ed.)*. Cengage Learning.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology. 4th ed.*. SAGE Publications.
- Kyriazos, T. A. (2018). Applied psychometrics: Sample size and sample power considerations in factor analysis (EFA, CFA) and SEM in general. *Psychology*, 9(8), 2207-2230.
- Lewis, C., & Wen, J. (2022). Sustainable tourism development in rural communities: Challenges and opportunities. *Journal of Sustainable Tourism*. 30(2), 291-307.
- Musavengane, R., & Kloppers, R. (2020). Social capital: An investment towards community resilience in the collaborative natural resources management of community-based tourism schemes. *Tourism Management Perspectives*, 34, 100654.
- Park, E., et al. (2022). Community-based tourism development: A comprehensive review and future research agenda. *Tourism Management Perspectives*. 41, 100926.
- Pongsakornrunsilp, S., et al. (2023). Sustainable community-based tourism development: A systematic literature review. *Tourism Management Perspectives*, 45, 100998.
- Rasoolimanesh, S. M., Ramakrishna, S., Hall, C. M., Esfandiar, K., & Seyfi, S. (2023). A systematic review of community capacity building for tourism development. *Journal of Sustainable Tourism*. 31(4), 819-838.

- Saarinen, J. & Lenao, M. (2014). Integrating tourism to rural development and planning in the developing world. *Development Southern Africa*, Taylor & Francis Journals. 31(3), 363-372.
- Taherdoost, H. (2016). Sampling methods in research methodology; How to choose a sampling technique for research. *International Journal of Academic Research in Management*. 5(2), 18-27.